

БРАЗИЛИЯ ИЛИ НАШЕТО ВТОРО ОТКРИВАНЕ НА АМЕРИКА *

Огнян Минчев

Нашето откриване на Южна Америка започва с полета на ТАР – португалските авиолинии – от Лисабон за Рио де Жанейро. Един дълъг полет, който – както обикновено – е твърде неудобен за мен. Слава Богу намирам две празни места едно до друго и заемем място и половина – на двете не мога да се разпростра, защото разделителната облегалка, вдигната нагоре, безмилостно ме разполовява в гърба. Мъжът пред мен пуска седалката си в удобна полулегнала поза и ме препарира окончателно. *'Sorry Sir'*, използвам цялата си решителност, *'this is not gonna work'*. Съгласява се, макар и с неудоволствие. През следващите 10 часа ще водим битката без прекъсване. Той небрежно ще се пуска, аз немилостиво ще го вдигам – с колене в бъбреците. Ако имахте моите размери, тези 10 часа полет щяха да ви дадат релефна представа за това, как са транспортирани негрите роби от Ангола до Салвадор де Баия в Бразилия ... Но, за Салвадор и робите – след малко. Това са реалностите на *'Economy Class'* във въздухоплаването. През две седалки стои Любов и тръпне как самолетът ще прелети през толкова много вода за да стигне до Бразилия... Както се казва – всеки с проблемите си. Аз бих изгазил и двойно повече вода срещу седалка в *'Business Class'*.

Над Рио се спускаме рано следобед, но тук е зима и всъщност е надвечер – облачно и сивичко, като първо впечатление. “Ето, сбъдна се мечтата на идиота” помислих си, отдавайки почит на незабравимия Остап Бендер, който имаше две мечти – да стане милионер и да посети Рио де Жанейро. Той стана милионер, а аз стигнах до Рио. И двамата, разбира се, нямаме шансове да реализираме и двете мечти заедно ... Първият поглед върху Рио от таксито не е особено празничен – и не само защото липсват негри, които танцуват по бели панталони. Занемарен индустриален пейзаж се сменя с поредица от складове, над ръждясала ЖП линия се издига фавела – причудлива смесица от недовършени – неизмазани къщи, примесени с паянтови конструкции и бараки – едно от многобройните гета на големия град. Постепенно навлизаме в сърцето на града – високи, някак смръщени сгради, широки улици, стандартното за големия град автомобилно задръстване... След един завой, внезапно, късче от мечтания Рио – вода, голяма вода, алеи, палми и джогъри. Това все още не е Копакабана – на езерото вътре в града сме. След няколко преки – влизаме в квартала, който трябва да бъде *crème de la crème* – Ипанема. Той е в съседство със световно известния Копакабана, но неговата слава е не по-малка, макар и по-интимна. От Ипанема тръгва в края на 50-те години вълната на *bossa nova*, поп-джаз версията на традиционната за Бразилия *самба*. Тук Винициус де Мораиш написва текста на знаменитата преди половин век *'Garota de Ipanema'*- *Момичето от Ипанема*, която е сред върховете на бразилската вълна в световната поп-музика на 60-те години.

Хотелът е на първата пряка зад крайбрежната. И по-добре – тук стаята е около \$ 200, не знам колко би била на първа линия. Но въпреки цената, луксът при нас е суров и умерен. Сградата е доста занемарена, но с белези на отминал чар. Хубавото е, че сме на десетия етаж и от прозореца се вижда пряко ... океана. Слигаме долу и бързо преминаваме 100-те метра до плажа. Преди да тръгнем от всякъде ни предупреждаваха

* Пътуването е осъществено с финансовата подкрепа на Институт Отворено общество - София

колко е опасна и арогантна престъпността в Бразилия – в Рио в частност. Подробни съвети да ходим само по шорти и по организъм, да не носим нищо ценно и т.н. Оглеждаме се и се ослушваме като зайци, пресичащи магистрала ... Крайбрежната улица е доста пуста. Поредица от високи сгради, част от тях – хотели, шумен трафик, но купон – някак си – липсва. Пред нас е плажът, с наистина златен пясък, зимата е топла – 22*С, а на пясъка момчетата играят – разбира се футбол. Вече е тъмно, плажът е по-добре осветен от булеварда. Пред нас е малка барака – бистро, където продават пиене и това онова от първа необходимост. До бараката вляво – висока купчина кокосови орехи. Тъкмо да питам за какво ли са – виждам: на една от масите момче и момиче пият кокосов сок със сламки направо от ореха. Кимвам на бармана. Взе едно мачете и с отработени два-три удара открехна ореха, набучи му сламката и ми го подаде – 1 реал (\$ 0.50). Дай и една минерална вода, викам – готово, 5 реала. Ето ти стойности ...! Орехът е пълен с приятна, хладна течност – може би сладникава, може би солена или кисела, по малко и от трите. Мисля, че върви и с джин, и с ром, и с местната ракийка от захарна тръстика – *качаса (cachaca)*. Но и само кокосов сок никак не е зле... С качаса-та се прави най-популярния бразилски коктейл – *кайпириня (caipirinha)*: изцеждат му много лимон – от зеления *lime* – и слагат доста захар. Тая захар според мен не ѝ е там мястото, но тяхна работа. За себе си аз бързо оптимизирах поръчката – вместо кайпириня си поръчвах направо ракийка и успокоително (за келнера) добавях – хайде, тури и лимонче вътре. Много е шик вместо качаса, кайпириня-та да се прави с водка ...?! Аз отбягнах – опитвал съм такива шикозни работи и в Москва, и в Киев ...

На следващия ден правим стегнат екип заедно с българина Васил и американеца Анди – професори в Истанбул, и с бразилката Ивани (професор в Буфало – Ню Йорк) и отиваме да разгледаме града. Заедно с Любов сме петима, но вземи мене – брой ни шестима. Тъкмо се озъртам за две таксита, едно от момчетата с коли на хотела кимна – и инсталира трети ред седалки на новичката “Опел – Зафира”. Бразилско производство – вместо знака на Опел – този на Шевролет. Бразилците произвеждат почти всички европейски марки коли, имат и свои собствени модели. Фиат, Опел, VW, Рено, Пежо, Форд ... и т.н. За 10 дни в Бразилия по пътищата да съм видял ... 5-10 джипа. Малки, но нови автомобили, прекрасни пътища – от улиците до магистралите. Над главите ни може да е фавела, гето, но инфраструктурата, публичното пространство е най-малко прилично, в повечето случаи – чудесно оформено. Сядаме в Зафира-та и тръгваме – към хълма Корковадо (Corcovado), където е прочутата статуя на Христос Спасител. Още предната вечер дълго съзерцавахме статуята от терасата на хотела – от града долу тя се вижда съвсем мъничка, осветена на върха – точно връх, а не хълм (710 м.). Изкачването му, дори с кола е продължително, сменя се един микробус с друг (или влак с микробус), и всяка смяна е придружена със съществено таксуване – на 2-3 пъти по \$ 20. Е, не е лесно, дотук сме дошли, че за \$ 20 ли ще се двоумим... Най-накрая сме горе. Статуята е наистина внушителна със своите 30 метра височина и още повече – със скулптурното си изящество. Тя не може да остави равнодушен никого, особено един вярващ човек ... В подножието ѝ е Рио де Жанейро. Град, който е толкова обикновен от близко разстояние и толкова великолепен като композиция – океан, заливи, езеро, хълмове. Машабен релеф и хармоничен интегритет между природа и мегаполис. От другата страна на залива е другата голяма знаменитост на града, за която бързаме след Корковадо – скалата *Sugarloaf*, или *Pão de Açúcar*.

На връщане от статуята на хълма тарикатите от микробусната мрежа не бързат да ни свалят долу. Изнервени от чакане викаме нашия Жулио със “Зафира”-та, който – оказва се – може да се качи до тук, но само празен. Тарикатски номера – навсякъде по

света... Жулио – мълчалив, елегантен кварталонец с ненатрапчиво чувство за достойнство – ни успокоява, че имаме време да стигнем до знаменитата скала. Може ли да минем по Копакабана – питам, той кима утвърдително. За разлика от Ипанема, Копакабана е доста по-оживен – и като крайбрежен булевард и като квартал зад него. Плажът е пълен с хора, навсякъде играят уникалната бразилска плажна игра – смесица от футбол и волейбол. Наистина ли е толкова опасно за чужденци, питам Жулио. Той кима утвърдително, да особено вечер – и ако има какво да ти вземат... Уличната престъпност явно е проблем за Бразилия, както и за цяла Южна Америка. Ниската една трета от обществото не подлежи на системен контрол и освен вътрешната престъпност в гетата – фавели, се прелива и в останалото пространство на града. Голяма част от дребните престъпления са дело на деца, много често – на въоръжени деца. За щастие, не стана нужда да се специализираме прекалено в тази проблематика, но предупрежденията от всички страни за съжаление ограничиха свободата, с която възприемахме тази необятна и толкова чаровна страна.

До “захарната скала” – *Sugarloaf* – се ходи с лифт, с междинно прикачване. Втората отсечка е истинско приключение. Височината е огромна, а тези с фобия от височина като мен са направо изумени. Но си струва адреналина. Гледката от тук върху целия град е още по-зашеметяваща, отколкото тази от Корковадо, от другата страна на изящния залив, пълен с бели платна. Тази гледка не може да се опише. Отчасти може да се възприеме от началните кадри на бразилските сериали, които се опитват да дадат няколкото най-изумителни ракурса на поглед върху града, преди да потънат в любовните трепети на жителите му. Рио де Жанейро е пишно тържество на перспективата, на способността на модерния човек да използва дълбочината на пространството за да го моделира многообразно и красиво. Композициите на Рио от наблюдателните точки на различните хълмове са напълно различни, въпреки че съставните им елементи са частите на все същия град. Един историк на изкуството би го обяснил много по-синтетично и убедително. Средновековното изкуство е двуизмерно – платно без дълбочина. Ренесансът преоткрива дълбочината, перспективата, триизмерността, практикувана от древните гърци и възродена в модерността. Ако някой не разбира за какво става въпрос – нека отиде в Рио де Жанейро. Там в няколкото световноизвестни точки на наблюдение той ще може да “завърти” града в невероятно различните перспективи на една единствена реалност ... И ще разбере истинската магия на Рио, която според мен не е на Копакабана или в Ипанема, а именно в ункалния релеф и уникалните перспективи на наблюдение.

Тук все пак основният ни ангажимент е конференцията на Асоциацията за международни отношения, а туристи сме между другото. Конференцията е всъщност конгломерат от стотици панели по най-разнообразни теми и съпругата ми Любов заедно с бразилката Ивани работиха усърдно по нашите два панела в продължение на повече от година, за да стане изобщо възможно това пътуване. Заседаваме в Католическия университет на Рио де Жанейро, който е приятен кампус като много други в Америка, с малката разлика, че тук кампусът е сред тропическа гора. Имаме късмета, че двата дни на конференцията са и двата ни дъждовни дни в Рио. След тях зимата си остава зима – малко е облачно и е само ... 20*С. С Любов се разхождаме в Ипанема и Леблон (съседен приятен квартал), къпем се в океана, купуваме си дискове със самба от квартален аудио-магазин. Собственикът с достойнство прекъсва нашата просба да купим “най-типични” за Рио образци на самба. Вижте, господине – самба е ритъм, започва той да ни образова. Но нали има по-модерна и по-традиционна, плахо го прекъсвам. Ще стигна дотам – отрязва ме той и продължава кратката лекция, изградена

около амбицията да купя поне два пъти повече дискове, отколкото съм имал намерение на входа. Накрая се споразумяваме за един DVD и три CD за има-няма 100-110 долара, върху които той ни прави малка отстъпка, но от сърце. Сега вече знаем – има традиционна самба, има модерни интерпретации на традиционната самба – нещо като поп-фолк, самба е и *bossa nova* – едно от основните направления в модерния поп-джаз. Така е – за всяка полезна информация се плаща. Този път – за щастие – само в долари.

Изгубихме два часа за да посетим градския пазар, наречен от някого Сахара. Препоръчан ни беше от статия в *New York Times* като едно от оригиналните места за посещение. За американец може и да е оригинално. За мен не е: аз подобни бит пазари съм виждал къде ли не – от Димитровград през Банкок до Найроби. И все са си същите – нискокачествена китайска стока, различни видове тесто, пържено в старо олио, врява, мръсотия и джебчии. Измъкваме се оттам с минимални поражения, изядохме по един “пастел” – правоъгълна пържена поничка, пълна с кайма от незнаен произход. Следващата ни цел е Санта Тереза. Рио не е само плаж и океан. Градът е огромен и там, където е равно се разпростират “законните” квартали, подлежащи на градоустройство и публичен контрол. Всяка гънка, всеки намек за хълм обаче приютява една или друга фавела – беднотията се гълпи на високото, което явно по-заможните нямат афинитет или интерес да обитават или ползват. Къщичките са наредени буквално една до друга и една над друга без никакво пространство помежду им. Хълмът Санта Тереза е един вид цивилизовано – естетизирано лице на фавелата в Рио де Жанейро. До там ходи малък стар трамвай – обект на огромен туристически интерес – преминаващ по билото на стар акведукт през центъра на града. Санта Тереза е тихо място с приятни ресторанти и кафета, с арт-шопове и сувенирни магазини, с улични художници, продаващи нелоши и неевтини картини... Зазяпах се и изпуснах групата – бяха се приютили в една хубава кръчмица на главната уличка. Кръчмата хубава, ама те пият ... бира. Очевидна липса на чувство за контекст. Искате ли кайпириня, пита ме усмихнатото мургаво момче след категоричния ми отказ да пия бира преди вечеря в Рио де Жанейро. Искам, ама без захар ... и лимона отделно. Е, за това вече говорихме по горе. Излизам на малкото балконче – под мен е фавелата, истинската фавела: тесни стаички, мизерни балкончета, натрупани стари вещи ... Художниците в Санта Тереза стилизирано рисуват фавелата – вертикалния свят на бразилската бедност. В действителност тази бедност е едновременно универсална – подобна на всяка друга бедност в света, и уникална в опита си да избяга нагоре по хълма от града, който ѝ остава чужд.

* * *

Могъщество, свежест, спокойствие ... Ако усещанията пред тази природна стихия можеха да се предадат с думи, очевидно най-лаконично и точно се е справила Елеанор Рузвелт: когато посетила водопадите Игуасу, тя промълвила – *Poor Niagara... (Бедната Ниагара...)* Всъщност Ниагара е напълно сравним, а в някои параметри дори превъзхожда Дяволското гърло – най-големият сред водопадите Игуасу. Но уникалните скални прагове на река Игуасу са създали не един, а цели 275 значителни водопада по протежение на едно 3-4 километрово трасе, чието обхождане е едно от най-силните преживявания, дадени на човека да изпита в общението си с природата. Това преживяване започва като празник за сетивата – красотата на природната картина много малко се накърнява от сивия зимен ден в субтропика, а естетическата сила на това включено възприятие надхвърля многократно всичко, което можеш да наблюдаваш на фотоси или във филми. Приближаването към някой от големите водопади ескалира успокояващия шумов фон на падащата вода до непосредствен,

мощно вибриращ грохот. Обгръща те облакът воден прах, спираш да виждаш, забравяш, че можеш да настинеш в хладния ден, изключваш сетивата едно по едно, неусетно се освобождаваш от напрегната саморефлексия – «виж къде съм аз и колко ми е хубаво...» Грохотът на водата вибрира заедно със самия теб – вие сте едно цяло, една обща вибрация на щастие и благоговение ... В живота си няколко пъти съм се чувствал по подобен начин – последният път беше на върха на пирамидата – будистки храм Боробудур на остров Ява. Духовно напредналите хора говорят и пишат за «мистично озарение», «нирвана», «самадхи»... Не съм сред тях и не мога да правя подобни сравнения с преживяното от мен. Но се моля на Бог да ми даде още няколко мига като този – където и да се случи това.

Водопадите Игуасу са граница между Бразилия и Аржентина и една туристическа визита задължително включва и двете страни. Аржентинската част от парка Игуасу, покрит със субтропическа гора е по-голяма и наблюдателните позиции към водопадите са значително повече. Но и двете страни са положили образцови усилия за създаването и поддържането на този съвместен проект – да направят водопадите и обгръщащата ги джунгла достъпни и удобни за милиони посетители. Ние сме тук през юли – в средата на меката зима (10-12*С). «Има ли много комари през лятото», питам нашия гид Уилсон, който ни се усмихва по тениска с къси ръкави. «Не, няма, пръска се редовно срещу комари» отговаря уверено Уилсън, без да подозира колко ще ме разтърси тази невинна според него информация. Значи, в «развиващите се страни» Бразилия и Аржентина през лятото пръскат в джунглата срещу комари...? А в София дали пръскат – май от 1-2 години да, ама не съм сигурен ... Софиянски сто на сто не пръскаше. Кирчо – варненския кмет и до ден днешен не пръска – сигурно от ТИМ не му дават пари... Агенция «Фокус» вчера съобщи от Видин и Русе, че хората са като болни от шарка – така гъсто са пъпките на ухапванията от комари... Докога, Господи, ще сме по-диви от джунглата?

Джунглата, която пъстрее с десетки невиджани от нас дървета, животни, птици. Опитомената гора, в която големият като котка мравояд доверчиво идва на масата ти, за да сподели с теб остатъците от местния «пастел» - поничка с най-разнообразен пълнеж, от месо и сирене, до гъби и конфитюр. Десетките видове шарени папагали не интимничат чак толкова, но са достатъчно достъпни за снимане, разглеждане и удивление от страна на потоците туристи – главно от умерените ширини, където цветовете на природата са по-пастелни. На входа на природния парк в Аржентина се спираме на малък пазар за сувенири – изработка на местните индиански племена. Цветовете на парка Игуасу тук са претворени в шарени кърпи, постелки, накити – бижута от кожа и дърво, фигурки на птици и животни. Взимаме един шарен папагал “тукан” с оранжева човка, голяма колкото самия него, два дървени “амарильо” – малък бозайник с кожа, нагъната като коруба на костенурка, плюшен мравояд за малката ни дъщеря, която с нетърпение ни очаква в София. Довиждане Игуасу – сърце не ми дава да кажа сбогом. А и сигурен съм – отново ще се срещнем някъде и някога, кой знае къде и кога... Самолетът ни излита в плътна пелена от тропически дъжд, който ни лиши от прощалния поглед към бялата огърлица падащи води – Игуасу.

* * *

“И да отидеш в Куритиба – няма да видиш нещо ново”, свойски ми говореше Венци, вещ познавач на Бразилия. “Бразилският юг е заселен от италианци, славяни, въобще европейци и животът им не е много различен от този в старата им родина. А и

климатът е подобен на този в Южна Европа”. В Куритиба отиваме по препоръка на нашата бразилска домакиня Ивани, която иска да ни покаже образец на градоустройство, по който тя работи от години. За нас градът наистина не е с нищо уникален – смесица на европейски и североамерикански градски пейзаж, видима с просто око динамика и перспектива на градско развитие. Започваме с приятна разходка в стария център – със старата катедрала от колониалния период, с музея на Гарибалди – живял тук няколко години при италианските емигранти и женен за бразилка, с тихите галерии, излагащи местна живопис. На следващия ден отиваме в Изследователския институт за градско планиране в Куритиба. Вече половин век този двумилионен град развива целенасочени стратегии за управление на градското пространство, които го променят неузнаваемо. През 60-те години тук живеят около 400 хил. души, а градът е много по-малък и по-беден от днес. В София преди половин век също живеят горе-долу 400 хил., а днес – близо два милиона. За разлика от Куритиба обаче София расте като плевел, като уличен гамен, подвластен на инстинкти, а не на разум. В София пред очите ми през последните 20 години бяха целенасочено унищожени най-хубавите, най-човешките пространства на града. Тихият и зелен Лозенец бе превърнат в бетонен монолит, където от прозореца на луксозния ви мезонет можете да съзерцавате на не повече от 2-3 метра съседа си в отсрещната “луксозна” кооперация. Тук улиците са продънени в трапища и кал, а по тях препускат мощните лъскави возила на елитните мутри, вдигнали офиси в този бивш елитен квартал. Другият тих и зелен квартал – Изток – бързо върви по пътя на Лозенец. Множат се тарикатските техники за късане на нови и нови площи от парковете... А над София, в полите на Витоша, плътно се натъпка в луксозни малки дворци старият нов елит на България. Платиха безумни суми за елитните си домове. Около тях – потоп. В Бояна, Симеоново и Драгалевци или няма канализация, или е пригодена за 1/3 от настоящите обитатели. Като рукне дъжд, елитните фекални маси излизат на улицата и тръгват надолу към столичния град... А улиците, пътищата ... майчице, пътищата! Навремето имаше такива пътища в Елбасан – в Албания, на път за Тирана бяхме заседнали с “Хюндай”-я зад три могъщи Мерцедеса в неизгазимата пътна кал... Днес в Албания това е минало. Не и в Симеоново и Драгалевци, в Княжево и на Околовръстния... Е, стига, стига!

Директорката на института за градоустройство в Куритиба уверено обяснява пред екрана. Градът има уникална система на градски транспорт, организирана като 11-12 типа градски автобусни линии. Има експресни автобуси, има околовръстни на няколко концентрични кръга. Има комютъри – локални линии за връзка с основните експресни направления. Има транзитни и специализирани линии, линии обслужващи приоритетни направления на стопанско и жилищно развитие – нови бизнеси, нови квартали, нови локални центрове. Придвижването с автобуси е все по-конкурентно на движението с личен автомобил, макар колите в Куритиба да са предимно малък и среден клас, почти не се виждат джипове и луксозни лимузини. Не се виждат обаче и трошки на по 20-30 години, издъхващи в зловонието на изгоряло масло. Заедно с инфраструктурното развитие – пътища, магистрали, канализация – развитието на автобусната мрежа е на практика инструмент за управление на града в желаните посоки. Този инструмент прави възможно възникването на нов бизнес център, на нов квартал с качествени жилища, на нов градски център, на парк, с две думи – за управлението на градската среда по високите стандарти на едно цивилизовано, хуманно развитие. Защо е необходимо да се тъпчеш в Лозенец, ако можеш да отидеш в Лозен – в Лозен с детски градини, училища, магазини, пътища и експресни автобуси, които те свалят за 15 минути пред ЦУМ?

Автобусите в Куритиба задължително покриват определени стандарти. Няма автобус без платформа за хора с увреждания, всеки автобус носи цвета на своята собствена функционална разновидност – експрес, обиколен, локален. С един билет се придвижваш от всяка точка до произволна друга, сменяйки толкова автобуси, колкото е необходимо, но по един график, изключващ дълго чакане. Кратките престои са на спирки – терминали, на които пребиваването е приятно. Градският транспорт, заедно с развитието на пътната инфраструктура оформя няколко магистрални направления на градско движение, около които се структурира и хармонизира цялостното развитие на града. Софийският юг и изток са много по-развити като среда за живеене от запада, който се счита за индустриален, а софийският север е един ориенталски селски генгерлик. Разбира се, когато градът – в случая Куритиба – започне да инвестира в развитието си по този начин, той привлича бизнес и инвестиции, а оттам – увеличава непрекъснато базата, върху която формира бюджета си (понастоящем – около 3 милиарда бразилски реала – около 2 милиарда лева).

В Куритиба общината ... купува боклук. Независимо, че е развит модерен град, Куритиба е в Бразилия – страна със силна социална поляризация. Фавелите са реалност и тук, а фавела означава въвн от процесите на градоустройство. В началото общината се опитала да изпраща коли за безплатно извозване на боклука от фавелата, но тесните и криви подобия на улици – където ги има – направили бързо задачата неизпълнима. Боклуците на гетата бързо запълвали коритата на няколкото реки, пресичащи града – а наводненията станали неизбежно следствие на всеки дъжд. Тогава решили да открият пунктове за предаване на боклук – включително и мобилни автогрупи, за чието присъствие се разгласява предварително в квартала. Принципът на работа ни е познат добре – “сливи за смет”. Срещу определено количество боклук – купони за купуване на храна, дрехи, плащане на сметки. Системата се разширява и обхваща на практика всички зони на гета – фавели в града. Постепенно от обхвата на купоните се изключват твърдия алкохол, цигарите ... В София новата градска беднота сортира боклука на града, за да се прехранва. В Куритиба заварените гета се изчистват с помощта на целенасочената общинска политика, която с времето въвежда принципите на разделно сметосъбиране и поддържане на екологична градска среда и във фавелите.

Директорката на института за градско планиране приключва и в залата настъпва тишина. Има ли въпроси, пита тя. Много, мисля си, много въпроси но не към нея, а към себе си. Няма първи, втори и трети свят в географията – разликата между световите преминава през манталитета на елитите, които управляват човешките общности. Модерните и постмодерните елити стопанисват градове като Куритиба – където и да се намират. Псевдоелитите на ориенталския посткомунизъм стопанисват градове като София – заедно с другите случайно и наскоро издигнали се набедени елити на определени места в Африка, в Близкия изток, в Латинска Америка и в постсъветска Азия. Подчертавам – на определени места! Защото и в Африка, и навсякъде другаде има достатъчно много положителни примери за развитие – като този на Куритиба в Бразилия. И не е толкова важно колко модернизирано и заможно, или изостанало и бедно е населението по тези места – по-важно е общностните, националните елити да са постигнали колективно съзнание на разум и почтеност, подчинено на основната цел за модерно и хуманно развитие на своите народи... Венци, прав беше приятелю – няма нищо особено за гледане в Куритиба. Какво да гледаш – пред очите ми беше все моя си заден двор в България. Същото като че ли съм в Италия, във Виена или някъде другаде в позната Европа. Към която се предполага да принадлежа...

* * *

Посред зима вее топъл вятър и мирише на океан. Напомня ми на южния бряг на Крит, където бях през един топъл късен септември. Мястото всъщност е много различно. Намираме се в Салвадор де Байя – старата столица на Бразилия, там където първо спират корабите на португалските колонизатори в началото на 16 век. Салвадор е сърцето на афро-бразилската култура, на колониалното наследство, седалище на римокатолическия кардинал – примас на Бразилия и люлка на езическия синтез от африкански анимистки култове, вплетени в културното многообразие на новата динамична цивилизация отвъд океана. Салвадор е един безкраен празник на тази очарователна културна динамика, която те привлича като магнит.

Започваме екскурзията през историческото наследство на Байя от фара на Салвадор, който е и първата крепост, отбранявала португалските завоевания от опитите на британци и холандци да ги присвоят, както и от упоритите набези на местните индианци, стремящи се да изтикат нежеланите бели гости обратно в океана. Гидът ни отново се нарича Уилсон, но за разлика от Уилсон при Игуасу, този не е славянин, а африканец, който весело и убедително обяснява произхода си като типологичен пример за местната расова смесица. „Вижете устните и косата ми – казва той – сто процента африкански са, идват от баща ми. А скулите и очите ми издават полуиндианския произход на майка ми. От португалския ми дядо идва лекото изсветляване на африканската ми кожа и безукорната ми, лесно забележима елегантност”, смее се заразително на самия себе си Уилсон. „Всички ние сме така многообразно примесени в тази велика цивилизация, която дължи на робите не по-малко, отколкото на колонизаторите, на туземните индианци не по-малко отколкото на милионите късни емигранти от 19 век...” Тези думи не са идеологическа щампа на дължимата политическа коректност. Бразилия е известна с потенциала си за расова интеграция. Около половината от населението са мулати и кварталеронци, което говори за естественото, неналагано от никого междурасово съжителство. Което е толкова по-интересно, колкото по категорични са фактите за социалната поляризация между бедност и богатство в същото това общество. „Я ми кажи нещо на български за да те запиша”, викам на Уилсън и той не чака втора подкана – „Аз – съм – го-тин – пич”, повтаря с удоволствие гидът – полиглот и се залива от смях... Влизаме в музея на фара.

Между 5-10 милиона африканци, преди всичко от Ангола, са докарани насилствено с португалските галеони за да работят на плантациите от захарна тръстика в Северна Бразилия. Освободени са два и половина века по-късно, само 20-на години по-късно от робите в САЩ. Галеоните пресичат океана така претъпкани с роби, че мнозина от тях умират. Всеки от тях е прикован към тежко гюлле в трюма на кораба, за да не му хрумне да бяга или да се бунтува... Обикновено съвременната историография пази негативните си оценки за колонизаторите, за тези, които са поробвали и експлоатирали до смърт – не само африканските роби, но и завареното население. Това е справедлива, но едностранчива оценка на този многопластов исторически процес – географските открития и европейската експанзия в новооткрития свят. Стрданията на робите в трюмовете са много важна част от тази история. Но какво мотивира завоевателите да тръгнат на този дълъг път към една пълна неизвестност? Алчността е

безспорно господстващ мотив. Но само тя ли? Огромна колона от безименни монаси и монахини, изследователи и мисионери безкористно отдават усилията и живота си в името на своята кауза, на своята вяра и преодоляват неимоверни трудности и изпитания по пътя си. И Салвадор е много подходящо място за да им отдадем дължимото. Защото новият цивилизационен синтез на днешна Бразилия би бил невъзможен, ако обществото се делеше на потомците на палачите и на жертвите, на виновните и потърпевшите... Неволно си спомням един дебат в университета на Минеаполис – Сейнт Пол преди десетина години, в навечерието на 500 годишнината от откриването на Америка. „Вашият Колумб не е герой, а бандит”, гневи се афроамериканец в тениска с лика на един от Колумбовите потомци – Че Гевара. „Ако не беше Колумб, в Америка и до днес щяха да се правят жертвоприношения с живи хора”, отговаря категорично очевиден привърженик на християнската десница. „Това е европоцентрична наглост”, горещи се блондинка, очевидно наследила европейски заселници в Америка...

Сенките на миналото се вплитат с примирение в пъстрото настояще на централния площад на Салвадор. Абаносови красавици със снежнобели тюрбани усмихнато развяват своите къдрави бели рокли и се снимат срещу дребна сума с жадните за екзотика туристи. Младежи с изляти атлетични тела демонстрират старото африканско бойно изкуство в серия от живописни премятия. Армия от просещи черни деца обгражда групите туристи и всеки по-заможно изглеждащ пешеходец с молба за малка монета. Дадеш ли веднъж – свършен си. Нямах основание да не пуснеш монета в останалите десетки, стотици малки черни длани. От двете страни на площада стените пъстрейт в необятно многообразие от сувенири, картини, шалове, дрехи и всичко, което въображението е взело от света на Салвадор де Байя и е поставило на хартия, плат или дърво. Енергията на града блика без задръжки и без условия. Над този празник за сетивата се извисяват сградите на внушителната колониална архитектура – губернаторството, училищния пансион, пазарът „Меркаду Моделу” – където навремето са продавали докараните от Африка роби, а днес продават сувенири и всичко друго, за което можеш да се сетиш. Най-многобройни и красиви са църквите, особено Златната църква. Колониалният елит на града е вложил в нея 800 килограма злато в един интериор, който е уникален дори по мащабите на Европа. Освен със златните инкрустации, храмът е известен с многобройните и майсторски дърворезби, дело изцяло на афро-бразилци. В очевиден стремеж да се подиграят с католическия пуританизъм, черните скулптори са издялали стотици, хиляди статуйки на ангелчета – малки невини дечица с ... мощно еректирали фалоси. Наложило се църковната йерархия строго да преоформи скулптурните групи, лишавайки ги изцяло от полова идентичност.

Излизаме от църквата и от централния площад по улица с пъстри сувенирни магазинчета, кафета и заведения за самба, в едно от които тази вечер ще „върлува” групата „Афродизиак”. Улицата е пълна с млади хора, с усмвки, закачки, вълнуващи и обещаващи погледи. Църковната добродетел е отстранила демонстративната сексуалност от стените на храма, но тя пък е плъзнала и одухотворила улицата навън – както винаги се случва и то не само в Салвадор...

Сядаме с Любов в ресторант ”Бахавенто” на плажа в последната ни вечер в Салвадор и в Бразилия. Умората на дългия път е отстъпила пред чудотворната енергия на Байя – чувстваме се силни да продължим своето откриване на Бразилия. Сигурно и това ще стане, някой ден ... Прощаваме се с океана, с плажа, на който бъдещите световни шампиони по футбол играят неуморно, с топлия вятър и с безпричинните усмивки на толкова много щастливи хора около нас... Самолетът ни излита привечер, а

под нас са светлините на Салвадор де Байя – едно място, на което капризите на историята са донесли щастие.